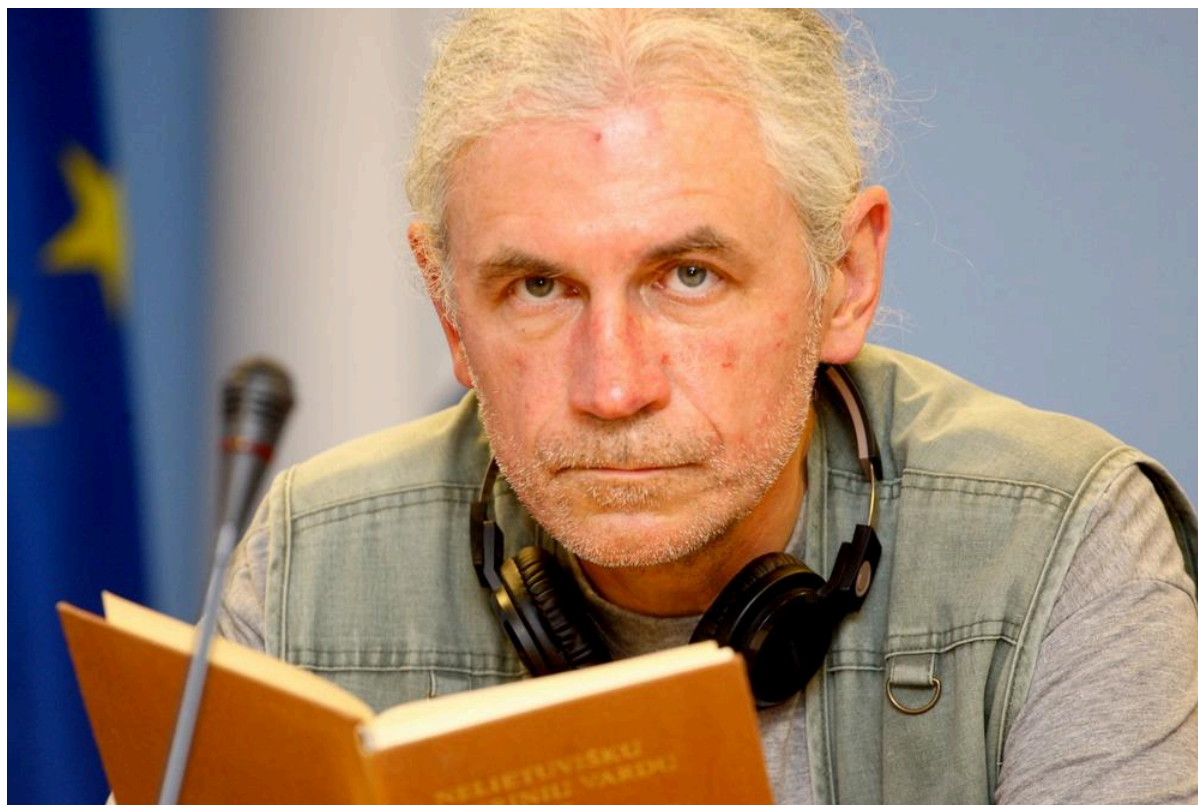

D. Razauskas. Šiapus fantastikos: „Gerovės visuomenė“ pagal H. Dž. Velsą

January 9, 2025

Kategorijos: Lietuvos kelias, Nuomonių ratas, Pilietinė visuomenė, Visi įrašai, Visuomenė

Žymos: ateitis, Dainius Razauskas, Džordžas Velsas, fantastika, gerovės valstybė, gyvenimo būdas, Knyga, pagr- naujiena, Velso „Laiko mašina“, visuomenė, žmogaus būtis

Šiomet sukanka 130 metų nuo mokslinės fantastikos patriarcho Herberto Džordžo Velso (https://lt.wikipedia.org/wiki/Herbert_George_Wells) (Herbert George Wells, 1866–1946) antiutopijos „Laiko mašina“ pasirodymo (1895). Toliau pasvirais rašmenimis cituojamos ištraukos iš lietuviškojo knygos vertimo (Vilnius: Vaga, 1977, p. 30–31, 33–34, 39, 46–49, 54–55, 59, 71).

Knygos herojus pirmuoju asmeniu pasakoja savo įspūdžius, patirtus ateities pasaulyje, iš esmės – įspūdžius apie ateities visuomenę, ateities žmoniją. Ši H. Dž. Velso socialinė antiutopija, nors remiasi XIX a. industrinių šalių patirtimi, iki šiol, deja, nėra pasenusi. Pavyzdžiui:

Ateities vyrai ir moterys nesiskyrė vieni nuo kitų nei rūbu, nei sudėjimu, nei laikysena – niekuo, kas dabar skiria vieną lytį nuo kitos. Regėdamas, kaip visko pertekę ir be rūpesčių gyvena šie žmonės, aš suvokiau šitokio lyčių supanašėjimo priežastį. Vyro stiprybė ir moters gležnumas, šeima ir darbo pasidalijimas – tai vien žiauri fizinės

Jėgos valdomo laikmečio būtinybė. Ten, kur gyventojų daug ir jų santykis vienodas, didelis gimimų skaičius ne tik nepageidaujamas, bet dargi žalingas valstybei. Ten, kur prievarta yra retenybė, kur palikuonys pilnai aprūpinti, tiek stipri šeima, tiek susiskirstymas į lytis, reikalingas vaikų auginimui, pasidaro nebebūtinai ir išnyksta. Netgi mūsų laikais jau pastebime šio reiškinių užuomazgų.

Man atrodė, kad išvydau žmoniją smukimo laikotarpiu. Pirmą kartą susimąščiau apie tai, kokių nelauktų pasekmių gali turėti dabartinės visuomenės vystymosi procesas. Šiandien aš linkęs tikėti, kad tai gana logiškos pasekmės. Jėga atsiranda iš būtinybės, gėrybių perteklius gimdo silpnumą.

Žmonija buvo stipri, darbšti, protinga ir iš visų jėgų stengėsi pakeisti gyvenimo sąlygas. Ir tada pakitusios sąlygos ėmė keisti pačius žmones. Valstybėje, pagrįstoje fizine pusiausvyra ir materialine gerove, jokia galia – nei proto, nei kūno – neberekalinga. Toks visada energijos likimas ramybės sąlygomis – ji dar kiek reiškiasi mene ir erotikoje, o po to seka sustingimas ir nykimas.

Nežinau, ar jų kalba buvo pernelyg paprasta, ar aš nejaučiau kokių nors subtilių niuansų, tačiau, rodės, ją sudarė vien konkretūs daiktavardžiai ir veiksmažodžiai. Abstrakčių sąvokų buvo nedaug, o gal ir visai nebuvo, kaip ir žodžių, vartojamų perkeltine prasme. Sakiniai paprastai nesudėtingi, tik iš dviejų žodžių.

Ar nieko neprimena?

Tačiau Velsas ne tik numatė liberaliosios „pažangos“ kryptį, bet ir numanė ją lydintį šešėlį: evoliucijos ideologijai paklūstanti „pažangioji visuomenė“, trokšdama matyti save nuolat „judančią pirmyn“, neišvengiamai privalo spirtis į kažką ir nuo kažko, kas jai atstotų „praeities atgyvenas“, todėl yra būtina reikalinga pažemintųjų „runkelių“.

Ir pamažu pasidarė aišku: žmogaus evoliucija vyko dviem kryptim. Grakštūs Viršutinio Pasaulio vaikai – ne vieninteliai mūsų palikuonys. Antroji žmonių rūšis gyveno po žeme.

Turtingųjų polinkis užsisklęsti savo luome, skatinamas vis platėjančios prarajos tarp jų ir šiurkščių prastuolių, veda prie to, jog jau dabar jie užsigrobia didelius žemės paviršiaus plotus. Pavyzdžiui, Londono apylinkėse beveik pusė pačių gražiausių vietų neprieinamos pašaliniais! Galiausiai žemės paviršiuje beliks Turčiai, besimėgaujantys ištaingo gyvenimo malonumais ir grožiu, o po žeme gyvens Beturčiai – darbininkai, prisitaikę prie požeminio darbo sąlygų.

Visko pertekę Viršutiniojo Pasaulio gyventojai laikui bėgant išsigimė: sumažėjo jų ūgis, jėga ir protiniai sugebėjimai. Kas atsitiko Požemių gyventojams, aš dar nežinojau, tačiau visa, ką iki šiol mačiau, rodė, kad morlokai, kaip juos vadino Viršutinio Pasaulio gyventojai, daug labiau nutolo nuo dabartinio žmogaus tipo, negu ilojai – gražioji rasė, kurią jau pažinojau.

Kažkada Viršutinio Pasaulio gyventojai iš tiesų buvo privilegijuota aristokratija, o morlokai – jų paklusnūs tarnai, bet tie laikai jau seniai buvo praėję. Ilojai išsigimė į dailias menkystas. Jie vis dar iš malonės tebevaldė žemės paviršiu, kadangi morlokai, kartų kartomis gyvenę po žeme, nebegalėjo pakęsti dienos šviesos. Morlokai ir toliau dirbo jiems drabužius bei rūpinosi kasdieniniais jų poreikiais, matyt, dėl įsisenėjusio tarnystės įpročio. Vis dėlto nekėlė abejonės tai, kad ankstesnė tvarka jau baigė apvirsti aukštyn kojom. Prieš daugelį amžių žmogus atėmė iš savo brolio laimę ir saulės šviesą. O dabar tas brolis sugrįžo – neatpažįstamai pasikeitęs!

Vertikali priešprieša tarp Viršutinio Pasaulio ir Požemių – nesunkiai atpažįstama metafora. Gana prisiminti marksistinį revoliucinės situacijos apibrėžimą: kai *viršūnės* nebegali, o *apačios* nebenori gyventi po senovei.

Kaip žinome, nepraėjus nė ketvirčiui amžiaus nuo Velso „Laiko mašinos“ pasirodymo, šitos *apačios* vienoje didelėje rytų valstybėje įvykdė perversmą, užgrobė valdžią ir įkūrė „požemių“ diktatūrą. Taip vertikali priešprieša Viršus–Apačia (Požemiai) sutapo su horizontalia Vakarai–Rytai.

„Laiko mašinos“ autorius šį pažemintųjų („požemintųjų“) revanšą tolimoje ateityje nupiešė gana savitai:

Ir staiga aš prisiminiau mėsą, kurią mačiau Požeminiame pasaulyje.

Kažkuriuo visuomenės smukimo metu, prieš daugelį amžių, morlokų maisto atsargos išseko. Galimas daiktas, iki tol jie maitinosi žiurkėmis ir kitokiomis šlykštybėmis. Netgi mūsų laikais žmogus yra nebe toks išrankus kaip kitados – mažiau išrankus nei bet kuri beždžionė. Jo nusistatymas nevalgyti žmogaus mėsos nėra giliai įsišaknijęs instinktas. Taigi šie nužmogėję mūsų palikuonys...

Mėginau į tai pažvelgti mokslininko akimis. Šiaip ar taip, morlokai daug mažiau panėšėjo į žmones ir buvo mums daug tolimesni negu mūsų žmogėdros protėviai. Tai ko aš čia kvaršinu sau galvą? Juk ilojai yra tik penimi galvijai, kuriuos maitina ir medžioja it skruzdės po žeme knibždantys morlokai – tikriausiai jie net rūpinasi, kad ilojai būtų gerai nupenėti.

Dabar supratau, ką slėpė Viršutinio Pasaulio gyventojų grožis. Kaip maloniai jie leido laiką! Taip pat maloniai, kaip galvijai pievoje. Nelyginant galvijai, jie nepažinojo priešų ir niekuo nesirūpino. Ir jų galas buvo lygiai toks pat.

Man regis, šitoks požiūris į Viršutinį Pasaulį gana tiksliai perteikia dabartinį Rytų diktatūros paveldėtojų požiūrį į Vakarus.

Dž. Velso išvelgoti abiejų priešpriešos pusių struktūrinė priklausomybė atitinkamai leidžia pažvelgti ir į mūsų rytinį kaimyną: *šitokia* pažangos samprata Viršutiniame Pasaulyje, *šitokios* visuomenės siekis ir *šitoks* gyvenimo būdas neišvengiamai veda prie Požemių Pasaulio iškerojimo ir galiausiai prie *šitokio* likimo. Velso žodžiais tariant:

Žmonės atkakliai siekė komforto ir pertekliaus, troško sukurti tokią visuomenę, kurios šūkis būtų gerovė ir pastovumas. Jie pasiekė šį tikslą – ir štai kas iš to išėjo.

Norint tokio likimo išvengti, reikia liautis sočius, išglebusius, bejėgius ir belyčius gyvulius kėlus pavyzdžiu ir brukus kaip vienintelį žmogaus raidos tikslą. Žmogaus būtis šioje visatoje gali būti tauri iš šviesi, anaip tol ne antiutopiška. Tik būtina žmogų jai žadinti ir žadinti ją žmoguje.

Jei ne, už mus tai padarys sugrįžęs iš požemių atstumtasis šešėlis, tik labai skaudžiai.

Gal pastebėjote: jo žadinami mes jau nedrąsiai pradėdame prisiminti esantys visuomenė, tauta (<https://alkas.lt/?s=tauta>) ir turintys Tėvynę.

Ar ne laikas iš naujo įvertinti ir vietoj Vyčio mūsų sukilėlių žūties aikštėje andai įrengtą gyvulių „pliažą“?